

za vojáky s takovými otázkami, každý voják napíše to, co má na srdci“ (1091).

Nyní krátce k druhé skupině názorů, které jsme označili jako všeobecně záporné. Ukazuje se, že motivy záporných postojů k sociologickému výzkumu a k dotazníku jsou velmi rozdílné:

„Mám obavy, že to, co jsem zde vyjádřil, se stejně nedostane k realizaci“ (6023).

„Nemá to cenu, podobný dotazník jsem již vyplňoval a bylo to zbytečné“ (2279).

„Toto je už pátý dotazník, který na vojné vyplňuji. Nevím, zda je to k něčemu dobré, ale zřejmě je to zbytečné, neboť se stejně žádné závěry neudělají“ (1090).

„Podobná anketa probíhala u našeho útvaru v zimním období, ale podle mého názoru zůstala úplně bez povšimnutí. Pokud vím, našel jsem spoustu těchto papírů popsanych na toto téma u velitele družstva. Doufám, že tento dotazník se nedostane na podobné zapomenuté místo“ (6397).

Takových názorů bychom mohli uvést celou řadu. Je to však zbytečné, neboť jsou si vzájemně velmi podobné. Potvrzuje se oprávněný názor sociologů, jak nesmírně velké škody způsobily diletantské výzkumy zejména v postojích respondentů vůči sociologickým výzkumům. Bude zřejmě trvat ještě dosti dlouho, než se napraví to, co se v krátké době pokazilo.

Mezi připomínkami respondentů jsou zastoupeny také názory vyjadřující obavy z porušení anonymity. Respondenti zpravidla uvádějí otázky, které se vztahují k objektivním údajům, a vyjadřují pocity, zda se pomocí jich nedá identifikovat nositel odpovědi na otázky v dotazníku. Většina respondentů vyjádřila k anonymitě kladný postoj:

„Vážím si anonymity“ (3063, 4203).

Vcelku ojedinělý, ale svou povahou svérázný je názor na anonymitu, vyjádřený jedním z respondentů:

„Proč musíme vyplňovat anonymní dotazník? Tím dokazujete, že se bojíte slyšet pravdu přímo z úst vojáků. Tímto dotazníkem se nezjistí pravý názor na otázky. Proč je v Ústavě dána volnost projevu, když ji nikdo nemůže ani v nejmenším uplatnit? Svoboda není taková, jak se o ní mluví. Když sympatizuji se Spojenými státy, tak to nikomu nesmím říci. Smím říci jen to, co je mi nadiktováno“ (1515).

Uvádíme tento názor na tomto místě proto, že se domníváme, že v praktickém životě není tak zcela ojedinělý, že svým způsobem vyjadřuje v podstatě mentalitu určité části mladých lidí.

Vyhodnocení názorů uvedených ve volné rubrice dotazníku ukazuje, že připomínky a názory vojáků jsou vyjádřením jejich převážně kladného a příznivého postoje k provedenému dotazníkovému šetření. Potvrzuji to rovněž zprávy jednotlivých anketérů a vedoucích výzkumu v jednotlivých oblastech. To vše je důkazem toho, že sociologický výzkum probíhal za velmi příznivého ovzduší, které se nemohlo neprojevit kladně i na kvalitě odpovědí respondentů. Anketéři

a vedoucí výzkumu se shodují v tom, že velitelé a političti pracovníci projevovali o průběh výzkumu mimořádný zájem, byli tolerantní a poskytovali potřebné pravdivé informace. To vše vytvářelo dobré podmínky pro realizování zásad výzkumu v praxi. Není bez zajímavosti, že po skončení dotazníkového šetření přicházeli mnozí vojáci k anketérům s různými otázkami týkajícími se povahy zkoumané problematiky. Úspěch celé akce by byl nemyslitelný bez uvědomělé a organizátorské práce anketérů. Někteří z nich vyjádřili dokonce přání, aby mohli spolupracovat i při budoucích výzkumech. Tento zjev považujeme též za velmi pozitivní.

Závěrem možno podtrhnout ještě jeden moment. Mnohé názory, požadavky a přání, které vyjádřili vojáci ve volné rubrice, se shodují s problémy uváděnými respondenty ve volné rubrice při celostátním výzkumu mínění obyvatelstva ČSSR o otázkách války, míru a armády v roce 1965 (2. číslo Sociologického časopisu 1967). Plně se potvrdilo to, že u respondentů převažují kladné postoje k sociologickému výzkumu, motivovaného do značné míry důvěrou ve výsledky výzkumu, přesvědčením o jeho predikční i operativní hodnotě. Zcela oprávněné vyznívají proto případné obavy respondentů z toho, že by snad výsledky výzkumu nebyly realizovány a zůstaly jenom na papíře. Zároveň signalizuje výzkum vojenské mládeže škodlivost diletantismu ve výzkumné práci a jeho záporný vliv na postoje respondentů k sociologickému výzkumu.

Alexandr Fázik, Jaroslav Mucha

Zpráva o průběhu jednání kolokvia „Specifický charakter a sociální důsledky vědeckotechnické revoluce v zemědělství“

Ministerstvo zemědělství a vodního hospodářství spolu s Institutem sociologie venkova a historie zemědělství při VÚZE a Socialistickou akademií pořádaly ve dnech 7. až 9. března 1967 v Praze Kolokvium o specifickém charakteru a sociálních důsledcích vědeckotechnické revoluce v zemědělství, spojené s poradou československých i zahraničních řešitelů mezinárodního srovnávacího výzkumu sociálních důsledků mechanizace zemědělství.

Na programu kolokvia byla porada řešitelů mezinárodního srovnávacího výzkumu sociálních důsledků mechanizace zemědělství, kolokvium o vědeckotechnické revoluci v zemědělství a exkurze řešitelů mezinárodního srovnávacího výzkumu do JZD Jakub u Kutné Hory, spojená s diskusí o vývoji zemědělských výrobních družstev v souvislosti s jejich postavením v čs. zemědělství a s návštěvou Zemědělského muzea v Kačíně.

Kolokvium bylo zahájeno 7. března poradou řešitelů mezinárodního srovnávacího výzkumu sociálních důsledků mechanizace zemědělství, kterou řídil člen holandského týmu pracujícího na tomto srovnávacím výzkumu A. K. Constandse, zástupce ve-

doucího katedry sociologie venkova a sociometrie na Vysoké škole zemědělské ve Wageningen. Účastníky porady uvítal J. Tauber. Ve svém úvodním slovu poukázal zejména na „...souvislosti mezi výzkumem společenských důsledků mechanizace a studiem problematiky vědeckotechnické revoluce, která v ČSSR zaujala nejen sociology, ale i filosofy, přírodovědce, ekonomy a techniky a vzbudila nesmírný zájem celé veřejnosti“. Zdůraznil pak dále: „Zemědělství má specifický charakter, proto i průběh vědeckotechnické revoluce zde má sverázné formy, bez jejichž znalosti nemůžeme úspěšně plánovat rozvoj zemědělské výroby.“

Po proslovu J. Taubera vystoupili v řešitelské poradě sociologové z deseti evropských socialistických a kapitalistických zemí a podali zprávu o přípravách nebo již zahájených pracích na uvedeném výzkumu.

O stavu těchto prací v *Holandsku* promluvil A. J. Jansen z oddělení zemědělské sociologie Agrární university ve Wageningen, ve *Švýcarsku* W. Gasser-Staeger, profesor zemědělské politiky na Vysoké ekonomické škole v St. Gallen, v *Polské lidové republice* Jadwiga Markowa, vědecká pracovnice oddělení sociologie venkova ve Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky ve Varšavě, v *Itálii* E. Pugliese, vědecký pracovník zemědělské fakulty University v Neapoli, v *Dánsku* G. V. Mogensen z Dánského národního ústavu pro sociální výzkum v Kodani, ve *Finsku* K. Honkala, Hoikan Opisto, Karkku, v *NSR* H. J. Krekeler, vedoucí Ústavu sociologie venkova na Vysoké škole zemědělské v Giesenu.

O zkušenostech, které získal kolektiv čs. zemědělských sociologů v průběhu prací na tomto mezinárodním srovnávacím výzkumu, referoval J. Vavřík z Vysoké školy zemědělské v Praze, Věra Tauberová z Vysoké školy zemědělské v Brně a I. Matuška z Vysoké školy zemědělské v Nitě.

I. V. Arutjunjan, vedoucí katedry sociologie a historie venkova Moskevské Lomonosovy státní university a M. Cernea z Ústavu filosofie a sociologie při Rumunské akademii věd v Bukurešti, kteří se pro neodkladné záležitosti porady nezúčastnili, zaslali k diskutovanému problému písemný referát.

K. Krabach a K. Dohnke, oba z pracoviště pro sociologii venkova Ústavu zemědělské ekonomiky na zemědělské a zahradnické fakultě Humboldtovy university v Berlíně, projevíli ochotu volně spolupracovat. Ke své práci použijí čs. metodiky, kterou J. Tauber a J. Vavřík sestavili přízpůsobením metodiky A. K. Constandse podmínkám socialistického zemědělství. Výsledky, které kolektiv sociologů z NDR ve výzkumu dosáhne, chtějí porovnat s výsledky čs. sociologů.

Druhý den zasedání účastníků kolokvia — bylo jich kolem 200 — zahájil a řídil F. Lom z Vysoké školy potravinářské technologie v Praze.

Úvodní slovo k účastníkům kolokvia pro-

nesl akademik C. Blattný. Požadoval „...komplexnost všech věd a nutnost porozumění způsobům práce, aby byly pochoopeny společenské vztahy a jevy. To platí dvojnásob pro zemědělství, z jehož biologické povahy vyplývají četné společenské i technické důsledky.“

Hlavní referát na téma *Specifický charakter vědeckotechnické revoluce v zemědělství a jeho sociální důsledky* přednesl Jan Tauber. Podrobně pojednal o povaze zemědělské výroby. Pokusil se dále stanovit definici zemědělství v jeho současném vývoji a odvodit z charakteru zemědělství nejen společenské jevy a vztahy, ale také specifický charakter vědeckotechnické revoluce v zemědělství a její sociální důsledky. Velký význam pro další rozvíjení práce na tomto úseku mělo jeho sdělení, že „...při kolegiu vědeckých základů zemědělství ČSAV pravděpodobně vznikne komise pro studium vědeckotechnické revoluce v zemědělství, jejíž práce by byla koordinována speciálním týmem pracovníků Filosofického ústavu ČSAV, který se za vedení R. Richty zabývá obecnými problémy vědeckotechnické revoluce.“

A. K. Constandse seznámil přítomné se specifickými formami industrializace holandského zemědělství a s problémem postupné likvidace nizozemského drobného rolnictva. J. Matoušek pojednal o výsledcích práce čs. genetiků a naznačil, jaké důsledky mohou mít pro orientaci chovu, a tudíž i pro strukturální přeměny v zemědělství, C. Blattný hovořil o industrializované ochraně rostlin, jež má zcela jiné postavení v zemědělském velkozávodě než v malém podniku. Podrobněji nastínil souvislosti jednotlivých vědních oborů se společenskými vztahy v zemědělství a na venkově. Prof. Kötter promluvil o současné agrární politické situaci NSR a o sociálních přeměnách v zemědělství v důsledku vědeckotechnické revoluce. Svůj referát doložil několika příklady ze světového a západoněmeckého zemědělství. F. Lom referoval o souvislostech mezi změnami techniky a společenskými a výrobními soustavami v zemědělství. Zdůraznil nutnost komplexního pohledu při studiu vývoje společenských vztahů v zemědělství. W. Gasser-Staeger pojednal o agrární politických problémech Švýcarska a o sociálních důsledcích pronikání vědeckotechnického pokroku. K. Krabach seznámil přítomné s metodologickými otázkami vyskytujícími se při studiu sociálních otázek podniku v podmínkách socialistického zemědělství. E. Pugliese zaměřil svůj referát k agrární politickým přeměnám italského zemědělství a k způsobům jejich sociologického studia. H. Schimmerling hovořil o sociologických aspektech řízení JZD v důsledku industrializace v zemědělství. K. Honkala promluvil o pronikání vědeckého pokroku do finského zemědělství. K. Dohnke a E. Horáková pojednali o sociálních změnách v zemědělství. Účastníci kolokvia byli seznámeni s referátem M. Cernea *Jak uniká moderní*